

Міністерство науки і освіти України
УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет суспільних наук
Кафедра соціології

Дипломна робота на тему:

"Жінки в українській політиці: фактори участі та неучасті"

Виконала студентка 4 курсу бакалаврату
за спеціальністю «Соціологія», групи ССО-19Б,
Романчишин Вікторія Олегівна

Науковий керівник:
кандидат соціологічних наук
Судин Данило Юрійович

Львів 2023

Зміст

Вступ	3
Розділ 1. Теоретико-методологічні та прикладні аспекти дослідження	9
1.1. Теоретична інтерпретація понять ключових понять дослідження.	9
1.2. Історичні передумови рівності.	14
1.3. Еволюція політичної активності жіночого населення	16
Висновки до підрозділів 1.1.-1.3.	20
1.4. Передумови і фактори участі й неучасті жінок у політиці. Формулювання гіпотез.	21
Висновки до підрозділу 1.4.	28
Розділ 2. Емпірична частина роботи	30
2.1. Методологія дослідження	30
2.2. Емпірична частина	35
Висновки до розділу 2	42
Висновки	44
Використані джерела	0
Список посилань	1
Додатки	5

Вступ

Практична актуальність.

П'ята Ціль сталого розвитку в Україні - це забезпечення рівності, розширення прав і можливостей жінок. Зокрема, завдання 5.4.1, яке сумісне з темою моєї роботи - це забезпечити рівні можливості представництва на вищих рівнях прийняття рішень у політичному та суспільному житті ("Цілі сталого розвитку", с.40). Вказана ціль є такою ж невіддільною складовою для всіх вимірів інклюзивного та сталого розвитку.

Все ще є ситуація, що жінки залишаються непропорційно представленими у сфері прийняття рішень. Хоча і можна помітити з сайту управління кадрів Верховної Ради України позитивну тенденцію збільшення кількості місць жінок у ВРУ (Серед народних депутатів України Верховної Ради України дев'ятого скликання станом на 1 квітня 2023 чоловіків – 320, жінок – 84), все ще зберігається гендерна нерівність у кабінеті міністрів. З даних Урядового порталу станом на 2023 рік з 22 місць лише 5 займають жінки, а саме: Юлія Лапутіна — міністр у справах ветеранів, Свириденко Юлія Анатоліївна Перший віце-прем'єр-міністр України — Міністр економіки України, Ольга Стефанішина — віце-прем'єр-міністр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України, Верещук Ірина Андріївна — віце-прем'єр-міністр України — Міністр з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, Жолнович Оксана Іванівна — міністр соціальної політики України.

На офіційній сторінці останньої у Фейсбуці було згадано президентку Єврокомісії Урсулу фон дер Ляєн, яка висловилась про відновлення України через повномасштабну війну з росією: "Ми допоможемо вам відбудувати вашу країну і будемо разом із вами йти вашим європейським шляхом".

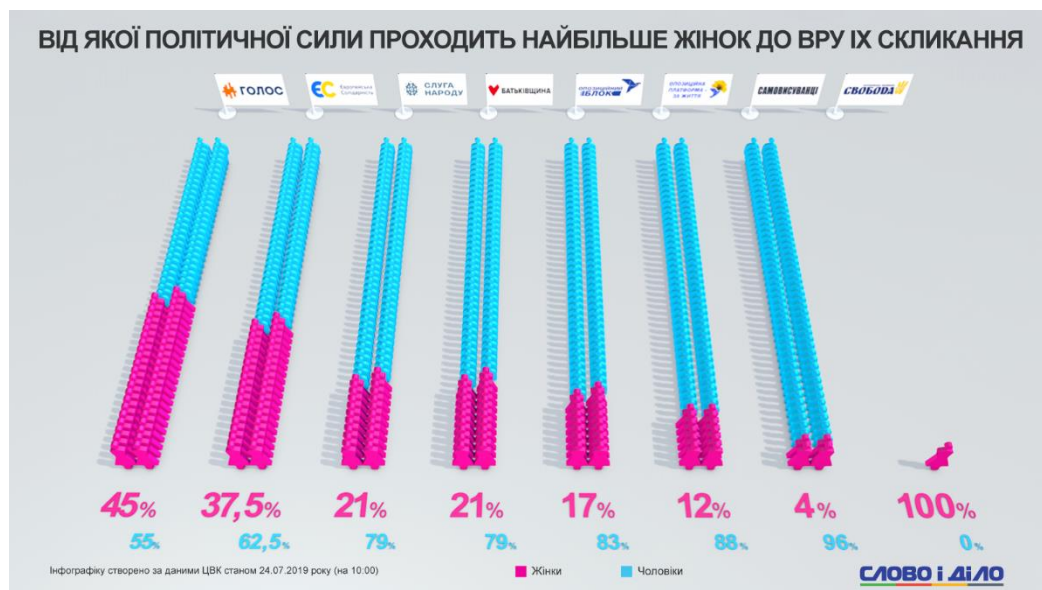
На зображеннях нижче можна побачити як змінювались кількість місць та відсоткове співвідношення жінок та чоловіків у складі КМУ та в партіях ВРУ за останній час.

Таблиця №1.

Джерело: <https://www.slovoidilo.ua/2020/03/06/infografika/polityka/yak-zminyuvavsya-hendernyj-sklad-kabminu-chas-nezalezhnosti-ukrayiny>

Таблиця 2

Джерело: <https://www.slovoidilo.ua/2019/07/24/infografika/polityka/yakoyi-politychnoyi-syly-proxodyt-bilshe-zhinok-rady-novoho-sklykannya>

Ця дипломна робота допоможе краще зрозуміти українське суспільство, в якому при владі недостатній відсоток парламентських місць, які належать жінкам, що репрезентують більше 28 мільйонів українських дівчат і жінок. Крім парламентських місць хочу ще зазначити і про кількість жінок народних депутаток в партіях (84 жінок у ВРУ та 320 чоловіків) та на урядових посадах (з 22 місць лише 5 займають жінки). Таким чином, можна дійти висновку, чому така невелика кількість, і чи взагалі збільшення гендерної квоти може щось змінити на краще в українській політиці. Для подання більш диференційованої картини, участь жінок у політиці буде представлена їхньою безпосередньою політичною діяльністю в ВРУ, ЛМР, розгляну випадки непроходження в депутатки, виходу з політики, громадській активності та цілковитої неучасті в політиці. Бо за весь період незалежності України, ще не було жінки, яка виграла президентські вибори в Україні або була на посаді голови Верховної

Ради України. Лише одиничний випадок жінки на посаді прем'єр-міністра України. Тобто чому саме така гендерна ситуація в політиці?

З'ясування передумов та процесу жіночого руху на території України може посприяти у знаходженні відповідей, чому жінки йдуть або ж не йдуть у політику.

Теоретична актуальність.

Проблему гендерної рівності постійно вивчають зі століття в століття багато соціологів та психологів. Зокрема з праць американського соціолога Майкла Кіммела та, на жаль, російського, психолога Дмитра Воронцова була використана у цій роботі інформація про те, якою є різниця в гендерних взаємодіях та розкриті поняття гендерних стереотипів. Хоч це не прямо стосується досягнення мети цієї роботи, але дає уявлення для формулювання моєї думки про "скляну стелю". Зі сучасниць, наприклад, соціологиня Тамара Марценюк вивчала жінок в політиці як явище, що рідко трапляється, але не заглиблювалась у причини, чому кількість їх не репрезентативна на все жіноче населення в Україні. Щобільше, її дослідження було проведене ще у 2015 році, що дає мені змогу все ще досліджувати тему участі й неучасті жінок у політиці, враховуючи тепер воєнний стан в Україні, даючи змогу спостерігати можливі зміни у ставленні самих жінок до входження у "політичний світ", опис якого був наведений вище. Було проведено дослідження Програмою ООН у співпраці з ГО "Ліга ділових та професійних жінок України" та Українським центром суспільних даних на тему "Жінки та чоловіки на керівних посадах в Україні. Наявні статистичні дані хоча й представляють деякі моменти, що стосуються гендерної проблематики на роботі, але недостатньо детально розкривають гендерні квоти у сфері політики, щоб дізнатись преференції

жінок щодо політичної кар'єри. Ця робота доповнить теоретичні надбання про жінок в українській політиці та причини їхньої участі і неучасті.

Саме тому *метою* цієї роботи є з'ясувати, якими є фактори участі та неучасті жінок в українській політиці.

На мою думку, емпірично можна буде дізнатись у зв'язку з війною ставлення самих жінок до їхньої участі в політиці буде змінене. Наприклад, зараз я бачу в своєму оточенні більше розголошення та захоплення, зокрема жіночої статі, діяльністю Ірини Верещук, яка активно проявляє себе як міністерка з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України.

Для досягнення цієї мети завданнями є:

1. Визначити поняття "політична партія", "участь жінок у політиці" та "феміністичний рух".
2. З'ясувати історичні тенденції участі жінок в політиці.
3. Висловити припущення щодо факторів участі та неучасті жінок у політиці.

Об'єкт дослідження:

За критерієм загальної проблеми.

Участь і неучасть жінок у політиці.

За критерієм носія проблеми

Жінки в Україні.

Предмет дослідження:

Фактори участі та неучасті жінок України в політичній діяльності.

Дипломна робота складається зі: вступу, двох розділів, висновків, використаних джерел та списку посилань, який налічує 46 позицій, і 1 додатку.

Розділ 1. Теоретико-методологічні та прикладні аспекти дослідження

1.1. Теоретична інтерпретація понять ключових понять дослідження.

Варто зауважити, що поняття "політика" може використовуватись в досить широкому контексті визначень, тому для вивчення феномену участі й неучасті українських жінок у політиці варто розібратись, що в цьому випадку означає брати участь у політиці. Наприклад, для Мішеля Фуко політика, як і влада, — це повністю все соціальне життя, але поняття "політична участь" може розумітись широко, як і участь в якихось політичних процесах на рівні виборів, участь в громадських організаціях, так і участь в політичних партіях. Такі рівні відрізняються між собою як залученістю, так і представленням активності жінок.

Проте в цій дипломній роботі згадування політики означатиме перш за все політичні партії, депутатство в міських радах, урядові та президентські посади; а брати участь у політиці - це бути членом/членкинею політичного угруповання, де досягаються цілі і завдання, що пов'язані з реалізацією інтересів у політичній сфері. Таким чином є сформульований та чітко окреслений цілісний об'єкт дослідження. Тим не менш я обрала саме такий аспект, тому що він здається мені найважливішим і який вимагає найбільше ресурсів, бо в політичних партіях найбільш затратна ресурсна активність, на відміну періоду роботи на передвиборчих дільницях та участі у виборах. Членство в політичних партіях знаходиться на близькому рівні з поданням своєї кандидатури на державні посади, де найбільш видима вершина — президентство. Звичайно, безпартійна особа теж може бути кандидатом, але її все одно має висувати партія, тому будучи безпосередньою членкинею/членом конкретної політичної партії, вона спрощує процес обрання, бо є вже перевіреною в плані надійності та компетентності.

За Ентоні Гіденсом «політична партія – це організація, орієнтована на здобуття законного контролю над діяльністю уряду шляхом виборів» (Е.Гіденс, 1999, Розділ 13). Цей термін цілком відповідає тому середовищу, яке мається на увазі щодо участі жінок в політичній сфері. Є різні прояви того, як можна брати участь в політиці, і для ефективнішого визначення факторів участі жінками, складові такої участі будуть окреслені тими випадками, коли така участь є найбільш впливовою та публічною, це жінки в політичних партіях у парламенті, на посадах в кабінеті міністрів та спроби на найвищу керівну посаду в Україні. Щоб легше побачити фактори участі та неучасті, варто звертати увагу на політичний активізм жінок, а не просто на ініціали в переліку партійних чи урядових осіб. Бо деякі жінки з власної чи ні волі є у списках партій "для галочки". Варто зауважити, що окрім ідеї про те, коли жінки будуть в політиці відбудуться зміни на краще, важливим є донесення думки, що має бути і можливість бути при владі, тобто однаковий доступ до керуючого апарату держави. В таких випадках безпосередньо важлива демократія з її рівним доступом до ресурсів.

Політологи Габріель А. Алмонд і Сідней Верба пишуть про збалансоване включення в політику, коли участь у ній супроводжується емоційною і прагматичною винагородами (Gabriel Abraham Almond, Sidney Verba, 1963, p.427). І така збалансованість є характерною для громадянської культури демократій. Саме один з видів політичної культури за Алмондом і Вербою є громадянська культура, яка представляє найбільш активну участь у політичному житті, як один з проявів політичної активності, в якій індивід більшою мірою може підтримувати політичні зв'язки, входити в організації політичної сфери, але коли присутні моменти й пасивності з його сторони. Демократії з громадянською культурою процвітають на найвищому рівні, тобто люди політично активні, мають однаковий доступ до сфер, послуг і

посад; така культура представляється демократією і на найвищих рівнях влади. Україні потрібен громадський активізм, щоб був вищий рівень демократичності. А чим вищий рівень демократичності, тим в такій країні краще захищені права громадян, а також демократії більш успішні в економічному плані. І повертаючись до громадського активізму, зауважу, що для його ефективності має бути участь і жінок, і чоловіків. Рівень політичної участі громадян є прямо пропорційним до рівня демократичної участі в державі. Мається на увазі, що коли представниками політики є обидві статі, тоді державу можна вважати демократичною, бо однією з цінностей демократії є рівність прав та свобод кожної людини. Це слугує ще одним аргументом для зосередження саме на жінках у політичних партіях та вищих керівних посадах, що стосуються політичної сфери: міністри, президенти. Окрім цього для кращого розуміння, як жінки виборювали свої права на рівність, в тому числі і в доступі до політики, варто більше заглибитись у характеристики жіночого руху в історії, вибраним відображенням з декількох є феміністичний. Визначення поняття "феміністичний рух" допоможе розкрити наступні пункти моєї роботи, щоб скласти загальну картину можливих утисків жінок, і як жінки з цим боролись.

За Оксфордським словником феміністичний рух - це рух за рівність статей і утвердження політичних, соціальних та економічних прав жіночої статі. Трьома основними течіями феміністичних рухів є ліберальний (спрямований на прагматичні зміни на інституційному та урядовому рівнях), радикальний (зміна суспільства та інститутів, які вважалися патріархальними) та культурний (за виокремлення якостей про турботу та емпатійність як такі, що більше притаманні жінкам). (Burkett, E., & Brunell, L.,2023)

Наступним проявом політичної активності є соціальний рух, в такому випадку його підвид — феміністичний. За Чарльзом Тіллі соціальний рух

неможливий, якщо немає причин обурення певної верстви суспільства й іншого способу бути почутими. У жінок на це були всі причини, щоб обурюватись та бути почутими, тому феміністичний рух був названий як "новий соціальний рух". Хоча новий рух і репрезентує не лише конкретну соціальну групу, жінок у цьому випадку, але розв'язує питання, спільні для всього суспільства — питання рівності. Якщо зосередитись на українських реаліях, то як і повсюди, жінкам потрібно було створювати організації, угруповання, які мали на меті отримати права на те, що в чоловіків вже було апріорі: освіта, право голосу і т.д. Суть перемоги у боротьбі за гендерну рівність не в тому, що жінки мають обов'язково працювати в тих самих сферах, що і чоловіки, а в тому, що у всіх людей має бути право вибору в тому, чим вони бажають займатися. Підтвердження цього є вчинок Руд Бейдер Гінзбург (1933-2020рр.), однієї з верховних суддів Америки, яка досягла того, щоб чоловік теж міг йти в декрет і держава б надавала фінансову допомогу. Це також ілюстрація рівності у правах двох статей.

Як я вже згадувала раніше про актуальність демократії у поєднанні активності громадян у політичному житті, Чарльз Тіллі у своїй праці "Social movements" пише, що саме соціальні рухи допомагають демократизації. Тому феміністичні хвилі не тільки по Україні були не дарма. Детальніше про феміністичні хвилі в Україні пише Марина Вороніна, історикиня, у своїй праці "Тисячолітній шлях до виборчого права: які владні повноваження мали жінки в Україні з Х по ХХ сторіччя?". Зараз є анархістський феміністичний рух, який триває з 2014 року, феміністичний майстерний рух, діловий жіночий та традиційний жіночий рух, який стосується національних прав та свобод.

Зі самого початку "запуску" жіночого руху, ідеологічною платформою для нього був фемінізм. Різниця між жіночим рухом та феміністичним полягала у точному визначенні мети: жіночий рух охоплює протести за

визначені цілі, які не обов'язково можуть стосуватись питань гендерної рівності, наприклад волонтерський рух або ж за екологію. Зараз жіночий рух за рівність прав обох статей називається фемінізмом. Французький соціаліст-утопіст Шарль Фур'є першим ввів поняття фемінізму, одне зі значень якого це "громадський рух жінок за урівнювання прав жінок з чоловіками, напрям їхньої діяльності за поліпшення становища в суспільстві й утвердження гендерної демократії в усіх сферах життя". (Мельник Т., Кобелянська Л., 2005, с.235) Якщо згадати еволюцію жіночого руху, то він бере свій початок у другій хвилі феміністичного руху, (США, 1960-70-ті рр..) стосується боротьби вже не за право хоча б голосувати, як було в першій хвилі феміністичного руху за права жінок (середина 19 століття - початок 20 століття), а вже питань безпосередньо досвіду в політиці, місця праці. (Elinor Burkett, 2019). Початок другої хвилі знаменувала книга Симони де Бовуар "Друга стать" (1949р.). На курсі платформи Prometheus "Жінки та чоловіки: гендер для всіх" Тамара Марценюк зазначила, що ця "Біблія фемінізму" значима для України, бо після перекладу у видавництві "Основи" ще на початку 1990-х, і в пізніших перевиданнях, книга все ще отримує численні позитивні відгуки.

За теорією рівного ставлення (ліберального фемінізму) однакові закони для обох статей сприятимуть рівності. Саме за такі ідеї ще на початку 19 століття боролись учасниці суфражистського руху.

Ще одним аспектом участі в політиці є дотична ймовірна участь, коли конкретна жінка може вести свій блог на політичну тематику, бути активною в громадській діяльності, яка має на меті покращення добробуту певного соціального класу. Якщо з'ясувати, чому жінка вирішує допомагати у просвітленні теми політики способами, які не входять у пряму причетність до політичної сфери, то причини цього можуть бути і причинами неучасті жінки в політиці.

1.2. Історичні передумови рівності.

Цей і наступний підрозділ слугують платформою для формулювання гіпотез для мого подальшого дослідження.

Жіночий рух, в найбільшому прояві як феміністичний, сам міг бути фактором участі/неучасті, результати якого були доказами сили та можливостей жінок досягати цілей, зокрема у питаннях рівності. Для кращого розуміння мотивів жінок виборювати рівність та права, варто зрозуміти, яким був історичний шлях наближення до зрівняння в правах та можливостях обох статей. Цей шлях розвивався від перших угруповань, мітингів та навіть до партій.

На території України перша жіноча організація виникла у 1840 році в Харкові, але як відгалуження тих, що виборювали право доступу жінок до вищої освіти, і через 20 років таки досягли свого. Діяльність народниць теж стала важливим фактором протягом періоду скасування обмежень для жінок і навпаки зрівняння у правах. Такі протести і життєва позиція вплинули на те, що авторитет жінки в суспільстві отримав шанс на зростання. (Пашко А., 2004) На Галичині (Станіславів, суч. Івано-Франківськ, 1884р.) схожою організацією було «Товариство руських женщин», заснована Наталією Кобринською. (Кониський О. Просвещение в Галицькій Русі, (1891 р.), 2004.)

За часів УСРР-УРСР вже можна було спостерігати жінок на деяких керівних посадах, з їхніх місць і лунала теж комуністична ідеологія. Але це означало, що тоді приходило усвідомлення: жінка при владі може бути таким самим інструментом впливу на населення, як і чоловік, навіть якщо в СРСР це проявлялось з негативного контексту. Керівництво СРСР мало квоти для жінок в місцевих та центральних представницьких органах влади. На отриманні квот жіночий рух не зупинявся, його можна було спостерігати у

жінвідділах. На мою думку, це показує, що метою їх було і є не просто місце в парламенті чи уряді, але й корисність суспільству, а не маніпуляція, будучи на тій "верхівці". (Богачевська-Хомяк М., Веселова О.М., 2005) Мова зараз йде не про те, що саме вони мали нести в маси, а те, що жінки майже досягнули владної верхівки. На прикладі різниці в отриманні виборчого права показано, що жінкам потрібно було докладати зусиль, щоб отримати те, що чоловіки мали апріорі. У випадку українців: неаргументований розрив в часі між отриманням виборчого права для чоловіків і жінок. На противагу чоловікам українцям, які отримали виборче право на території Російської імперії у 1907 році, жінки отримали те саме лише через 10 років і то через маніфестацію в Петрограді та активну боротьбу феміністок. Очолювали ходу Віра Фігнер і голова Ради Ліги рівноправності жінок Поліксена Шишкіна-Явейн. Інший успішний приклад жінки в радянській політиці, це Олександра Колонтай. Вона вважається взагалі першою у світі жінкою-міністеркою; написала статтю "Нова жінка", в якій дала характеристики "новій" жінці з волею вибору та боротьбою за свої права. Тобто історія успішна точкова є, але і відставання в доступі до політичного життя чоловіків і жінок теж спостерігається.

У статті «Українська політика – іменник не жіночого роду?» Тамара Марценюк стверджує, що українська історія показує, як жіночі організації на території України рідко займаються питаннями участі жінок у політичному житті країни. Через це яким би цей жіночий рух не був, його впливовість не проявляється на ухваленнях політичних рішень, бо жіночих фракцій при політичних партіях немає. (Т. Марценюк, 2012, с.10) Схожою спробою є Міжфракційне депутатське об'єднання «Рівні можливості», але через його поки що недовготривале існування, невалідно робити будь-які висновки. Враховуючи те, що жіночий рух на тему жіночих прав по своїй суті може представлятись і у формі мирних мітингів, наприклад, за права на рівні

зарплати для обох статей, мітинги теж можуть бути як форма участі в політиці, важливими є наступні висновки: за даними моніторингу протестних подій Центру дослідження суспільства у 2010-2011 рр. вище згадані мітинги становили лише один відсоток. (Т. Марценюк, 2012, с.11) Це показує, що варто звертати увагу, чому цей відсоток малий, щоб зрозуміти, наскільки взагалі жіночий рух поширений.

1.3. Еволюція політичної активності жіночого населення

Завдяки з'ясуванню загальної ситуації в світі, можна переглянути та порівняти процеси, які відбуваються стосовно феміністичних рухів та загалом представництва жінок в політиці.

Як згадувалось у попередньому підрозділі, жінки мусили створювати свої організації, бо в них взагалі не було доступу до політики, тому ця тема була і є досі актуальною. На перший погляд, може здатись, що жінки достатньо представлені політиці, наводячи приклад княгині Ольги з досить давнього минулого або Ангели Меркель з нещодавнього. Проте для цього слугує розподіл рівнів, який пояснює, що з окремих випадків не варто робити висновки про дану тему. Поєднання індивідуального і системного рівнів сприяє розумінню, що так, є відомі представниці в політичній сфері, але знову ж таки, якби, наприклад, в Америці українські жінки мали можливість легко взаємодіяти та бути корисними, вони не об'єднались у 1925 році в СУА (Союз українок Америки). До незалежності України вони займалися діяльністю про права людини в Радянському Союзі, а дотепер допомагають самотнім українкам літнього віку, та іншим потребуючим незалежно від статі чи віку. Чоловіки не об'єднувались у схожі організації, бо в них і так одразу був доступ, щоб нести в маси якусь важливу інформацію без відчуття небезпеки з боку держави чи суспільства загалом.

Історичний огляд буде слугувати допоміжним засобом виявлення ще й і в історії передумов, які обмежують або навпаки дають доступ жінкам у політику. Хоч поодинокі випадки і не мають заступати проблему системної нерівності, та наступні приклади виявляють, що коли жінка по спадковості одразу має владу, або має важелі впливу завдяки популярній діяльності чоловіка, то це сприятиме її політичній активності. Наприклад, Бретонська герцогиня Анна створила у Франції особливий жіночий двір, при її дворі були поети та художники. Клотильда Французька допомогла чоловікові своєму отримати значний політичний капітал, Франциск отримав права на Мілан, але він не вважав це і її заслугою. (Репина Л.П., 2008, с.237)

Найпотужнішими першими кроками в отриманні вищих керівних посад у політиці, на мою думку, є постать прем'єр-міністра Сірімаво Бандаранаїке у 1960 р. на острові Шрі-Ланка, президентство Естели Мартінес де Перон з 1974 року в Аргентині, і президентка Ісландії (1980-1996рр.) - Вігдіс Фіннбогадоттир. На прикладі першої президентки Аргентини виділяється той момент, коли жінка могла прийти до влади через вплив та відомість чоловіка, але таке швидше можна було спостерігати в країнах Азії (Індіра Ганді, єдина жінка прем'єр-міністр Індії через владу батька) або Латинської Америки, де можна знайти успішні приклади таких зв'язків без судових процесів.

Українських жінок теж можна віднести до таких, що мають знання не лише по домашніх справах, але й добре начитані та інтелектуально розвинені. Павла Халебського, арабського мандрівника здивувало, що більшість дружин і доньок по всій землі русів вміли читати, співати церковні піснеспіви та знати порядок церковних служб. (Халебський, П., 2009, с. 25). Ще за часів козаччини жінка сама могла вирішити майнові суперечки та відстоювати інтереси себе та своєї сім'ї перед громадою чи навіть у суді. Наприкінці 19 століття жінки і Лівобережної, і Правобережної України починають активно діяти, зокрема

організовуватись для самопомоги всіх жінок міста у різні бюро, отримувати кращі професійні навички по шиттю, бухгалтерії, птахознавством та поварством, залежно від території (Богачевська М., 1993). Тільки це все йшло не з легкої руки, бо поліція не давала дуже розгорнути діяльність, і якби не штрафи та інші санкції від поліції, то й про таку жіночу активну діяльність ми б не дізнались. (Богачевська М., 1993, с.26) "Жінки західного світу наприкінці ХІХ ст. створили міжнародні жіночі організації, ціль яких була запобігати війнам між державами. Міжнародна жіноча організація, Міжнародний суффражистський союз та Міжнародна жіноча ліга за мир та свободу виступили на європейську арену під прапорами пацифізму та міжнародної співпраці". (Богачевська М., 1993, с.72) В період СРСР Олександра Коллонтай — це одна з перших більшовицьких міністерок, перша жінка-посол, активістка міжнародного феміністичного руху. Коли була "хрущовська відлига" і чоловіки, і жінки по селах нарешті отримали паспорти. Враховуючи, що я згадувала вже раніше: рухи — це менш організована соціальна організованість, ніж партії, то варто наголосити і на тому, як жінки отримували право і на вищу соціальну організованість. 1890 рік — перша українська партія сучасного типу на території України (назва її — Українська радикальна партія), у її складі лише чоловіки, а перша жіноча партія була створена аж на початку 1990-х Мирославою Зваричевською й Ольгою Горинь з назвою Християнська партія жінок. Свідчення того, що жінки на офіційному рівні не могли створювати партії, потрібно було спочатку вирішити питання рівності в побуті, тому для жінок перші етапи були саме феміністичні рухи, зокрема і за можливість права голосу на виборах.

Протягом останніх десятиліть механізм забезпечення гендерної рівності, в тому числі і в доступі до владних повноважень. В Україні є офіційно затверджені документи міжнародного рівня щодо рівності прав і можливостей

для жінок і чоловіків: "Цілі розвитку тисячоліття" ООН, Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок.

Хоч і спостерігається деяке зростання представництва жінок у Верховній Раді - 20,8% (87 жінок серед 422 народних депутатів за даними з Офіційного веб-порталу Верховної Ради України), Україна досі суттєво поступається багатьом країнам, посідаючи 111-те місце у світі за рівнем гендерної збалансованості національного парламенту (IPU Parline, Global data of national parliaments, 2023). Станом на 2023 рік у світі жінки складають в середньому 26,8% парламентарів. При цьому зазначений показник становить: 34,6% – у країнах Північної та Південної Америки, 31% – у країнах Європи (зі Скандинавією), 27,8% – у країнах Африки на південь від Сахари, 21,3% – у країнах Азії, 16,3% – у Арабських державах, 22,9% – у Тихоокеанському регіоні. (IPU Parline, Global data of national parliaments, 2023).

В березні 2021 року в українській політиці з'явилась ініціатива-рух, спрямована на збільшення кількості жінок з активною громадянською позицією в державі, що готові щось змінювати. Це рух "Зе!Жінки" в партії "Слуга народу". Народна депутатка від цієї партії Марина Бардіна зазначає: "Зе!Жінки об'єднує депутаток парламенту, місцевих рад і кандидаток, які не обрані депутатками, але підтримують партію і є активними, а також прихильниця партії». З основних цілей, які можуть позитивно впливати на удосконалення гендерної рівності, це створення депутатських груп в місцевих радах, які будуть займатися питаннями рівності. Тобто Україна повільно, але в правильному шляху рухається. (Стаття "Рух «Зе!Жінки»...")

"Відповідно до «Звіту з глобального гендерного розриву 2011 року», що його надав Світовий економічний форум, Україна посідає 64 місце (серед 135 країн світу) щодо величини гендерного розриву (gender gap) у чотирьох

важливих сферах нерівності між чоловіками та жінками: економічна участь, рівень освіти, політичне представництво, сфера здоров'я. З усіх чотирьох показників найгірше місце Україна має у політичному складнику – представництві жінок на найвищих рівнях ухвалення рішень: аж 106 місце". (Т. Марценюк, 2012, с.10)

Результати дослідження «Політичне представництво в місцевих радах протягом 2010-2020 рр. та політичні архетипи», яке було реалізоване центром "Ейдос" і дослідницькою агенцією Fama в партнерстві з Представництвом Фонду К.Аденауера в Україні прокоментувала виконавчий директор Центру "Ейдос" Ольга Будник: "Динаміка залучення жінок до політичного представництва свідчить про позитивну тенденцію до зростання кількості жінок в політиці. Квоти дійсно є дієвим інструментом залучення. Для того, щоб виборці почали обирати жінок – очільницями міст та громад, щоб зросло їх представництво в радах вищих рівнів – необхідні історії успіху." (Ейдос, Центр політичних студій і аналітики, грудень 2020)

Висновки до підрозділів 1.1.-1.3.

Громадянська культура, соціальний рух та віддалена участь - аспекти участі в політиці. Кількісне відображення ситуації рівності між чоловіками та жінками найлегше спостерігати в складі політичних партій, та вище - в уряді та президентстві.

Саме через екскурси в історію можна отримати достатню картину становища жінок з їхніми правами та можливостями на противагу чоловікам, та спостерігати еволюцію соціальної організованості жінок від нечисленних протестів до перших жіночих партій. Феміністичний рух сприяє демократизації суспільства, що своєю чергою визначає вищий рівень

громадянської культури. Для кращого розуміння підходить заглиблення у тому активності та неактивності жінок у політичних партіях та на рівнях ієрархії, вищих від них, що стосуються президентства, наприклад.

Загалом жінки пройшли і досі проходять немалий шлях, на якому вже досягнуті цілі мати право голосу, працювати у владних структурах, обирати професії, не бути прив'язаною до дому, четверо зі семи top representatives в Україні це жінки. Проте час від часу це ще здається ілюзією, бо факти, що заробітні плати в жінок на 25% менші від їхніх колег чоловіків (Міністерство соціальної політики України, 2.03.2020), а 83% українців вважають, що місце жінок вдома (соціологічна група "Рейтинг", 04.03.2020р.), показують, що жіночий рух на сьогодні не може поставити крапку у своїх мотиваціях по гендерній рівності.

1.4. Передумови і фактори участі й неучасті жінок у політиці. Формулювання гіпотез.

В цьому розділі буде представлено фактори, які можна розглядати з обох боків: участі та неучасті жінок в політиці. Гіпотези будуть сформульовані в процесі розкриття суті факторів.

Гендерні стереотипи - це перший фактор, який я буду розглядати як такий, що має найбільший вплив, коли звертають увагу, хто йде в політику. Для кращого розуміння явища гендерних стереотипів, варто пояснити відповідне визначення гендеру та гендерної ролі. "Гендер – це не те, що люди "мають", а те, як вони показують себе, взаємодіючи з іншими людьми в різних інституційних контекстах різних інституцій". (Гендер для медій, 2017, с. 52) Гендер є ситуативним, тобто, якщо жінка в побутовому житті добра та спокійна, це не є аргументом про її вірогідну слабкість під час правління державою чи роботою в кабміні або парламенті. Це вже звучить про гендерні

стереотипи, про які згодом. "Гендерна роль – це модель поведінки, яку суспільство очікує від конкретного індивіда, зважаючи на його чи її гендерну приналежність" ("Словник гендерних термінів"). Бурдьо в одній із своїх робіт згадував про тілесний екзис, який, на мою думку, містить в собі пояснення обох і гендеру, і гендерної ролі. Тілесний екзис — це комплекс зовнішніх рис і форм поведінки. За ним вважається: якщо жінка належить до ідеалу, який був припіднесений їй як роль в суспільстві та відповідність соціальним очікуванням (П. Бурдьо, 2003)

В рольовій теорії розрізнення статевих ролей — це механічний процес, під час якого розділяють дівчат і хлопців настільки, що відмінності стають само собою зрозумілими та ніби приростають до конкретної статі. Проте самі відмінності можливо розрізнити, тільки коли одне вивчатимемо через інше: фемінність через маскуліність, і навпаки. (Гендер для медій, 2017, с.51) Майкл Кімел стверджував: "Чоловіки складають своє уявлення про те, що значить бути чоловіком, постійно маючи на думці визначення фемінності. Бути чоловіком – значить бути несхожим на жінку". (Кімел 2003, с. 139)

«Гендерні стереотипи - це стійкі, повторювані, загальноприйняті уявлення (думки) про місце та виконувані ролі того чи іншого гендеру в суспільстві, а також про особистість людей тієї чи іншої гендерної ідентичності» (Воронцов, 2010, с.54). Через гендерні стереотипи в суспільстві досі є і місцями розвиваються гендерні нерівності. Коли протиставлять на прийнятті в партію наприклад, обох людей різних статей, то звертають увагу не так на особистість, а на видний фактор, який здебільшого можна розгледіти одразу.

Гендерні стереотипи дали великий поштовх для формування та розвитку гендерної нерівності. Протиставлення статей викривлює сприймання кожної людини як особистості, воно є нав'язуванням людині поведінки,

норми, цінності, спираючись не на її бажання, прагнення, цілі, а на біологічну стать. Через біологічні характеристики за всією статтю може прикріпитись слово на позначення головної характеристики, що теж може бути стереотипною та показувати. Наприклад, за Бурдью, який писав про кабілів, плем'я в Північній Африці, що зберігало традиційний спосіб життя, вживали слова-поняття: *Iah'ia* - це сором, обережність та стриманість притаманні саме жіночій гідності, а от для кар'єрної "драбини", постійного вдосконалення використовується слово *nif* - це чоловіча доблесть. (П. Бурдью, 2003 р.).

Ситуативність гендеру підтверджується гендерними стереотипами навколо жінок. Наприклад, Патриція Шредер, перша жінка, обрана до палати представників США від Колорадо, кандидатка в президентки 1988 року, на одному із своїх виступів розчулилась і розплакалась. Вона мало того, що відчувала себе винною, тому виправдовувалась, що сльози були її через викликане співчуття, а не власний стан, на неї все одно пішов шквал невдоволень та підтверджень, що через жіночу емоційність їм не місце бути в політиці (Bernard Weinraub, 1987). Хоч в тій ситуації зіграв людський фактор та збіг обставин, але таким чином підтвердився стереотип, що жінки не вміють втриматись від недоречних емоцій, занадто істеричні та слабкі. Але ситуативність гендеру якраз про те, що жінка вдома і жінка на посту в парламенті чи уряду не буде поводити себе однаково з такими ж емоціями та поведінкою. Та тільки стається якийсь публічний невеликий привід, щоб підтвердити цей стереотип, люди одразу за нього ловляться, і стає безсенсово знову доводити щось протилежне.

Інший приклад стосується Патсі Мацу Такемото Мінк (конгресменка), яка мала і сім'ю, і політичну кар'єру, її запитали, як їй це вдається поєднати. Тобто у людей вже вкорінилась думка (стереотип): якщо жінка з дитиною, значить її основна робота - це дитина, і будь-яке поєднання сімейного та

робочого плану викликає сумніви. Якщо жінка, крім сім'ї турбується про щось інше, то підпадає під сумнів, в якій із двох сфер вона буде халтурити, бо ефективно поєднати, це щось неможливе: «Це напевно найбільш образливе питання, яке мені коли-небудь ставили, я щиро вірю, що чоловіки і жінки рівні. І я ніколи не чула, щоб чоловіка запитали, як це впливає на його сім'ю?" ("Someday: The long fight for a female president", 4:57). До сім'ї апелюють навіть у випадках, щоб скинути жінку з посади, як це було з конгресменкою Міннесоти Коєю Натсон у 1958 році. Щоб закінчити її кар'єру, політичні оперативні співробітники домовились про те, щоб її чоловік опублікував лист з проханням повернутися додому та піклуватися про їх сім'ю. Це було успішно, бо жінка не змогла далі працювати як і через цей нібито офіційний лист-скаргу, так і через неймовірно сильний вселюдський осуд.

У вище наведеній ситуації проглядається і фактор сім'ї: сімейне середовище, рольові очікування та обов'язки, які приписуються жінкам, можуть мати визначальне значення для їхнього рішення зайняти політичні посади. З одного боку, сімейні обов'язки, такі як догляд за дітьми, піклування про домашнє господарство та опіка над родичами, можуть стати перешкодою для жінок, які мають бажання включитися в політику. Відповідальність за сім'ю та домашні справи може вимагати значних зусиль та часу, що ускладнює здійснення політичної кар'єри. З іншого боку, сім'я також може стати фактором підтримки та мотивації для жінок, які вирішують зайняти політичні посади. Підтримка та розуміння з боку партнера, родини та близьких можуть сприяти жінкам у впевненості, розвитку політичних навичок та виробленні амбіційних цілей. Про це більше пояснює поняття біфуркації свідомості, коли йде розподіл на загальноприйнятту домінуючу думку про очікувані ролі жінки в сім'ї, та внутрішню позицію, що насправді хоче робити жінка. Наприклад, сім'я підсилює переконання в коректності картини світу: жінка без власної

сім'ї або жінка, яка не представляє себе як “берегиня домашнього вогнища” вже не вписується в таку картину світу.

Можу припустити, що великий відсоток жінок змушені чекати, щоб ситуація зі стереотипами зупинилась, бо не мають сил і бажання постійно доводити на що вони заслуговують, тому чекають поки це викоринить хтось інший. Таким чином процес відбувається повільно, бо тільки одиниці вирішують протистояти до останнього, та не здаватись навіть в оточенні людей, які не намагаються сприймати хоча б деколи ситуацію не через призму стереотипів. Окрім цього, підтримка сім'ї може бути допоміжним фактором жінки йти в політику.

Другий фактор після гендерних стереотипів - це *сексизм*. По-перше, сама дискримінація за статтю або гендерною приналежністю впливає з гендерних стереотипів ("Словник гендерних термінів"). По-друге, є класифікація сексизму, яка складається з трьох головних видів, а саме:

- інституційний (тобто гендерна дискримінація відбувається на рівні соціальних інститутів)
- Міжособистісний (гендерна дискримінація одного над іншим, користуючись певними уявленнями та установками, які можуть слугувати стереотипами)
- Внутрішній (те ж, що і міжособистісний, але дискримінація спрямована на самого себе) ("Словник гендерних термінів", буква "С", поняття "сексизм")

В усіх трьох видах сексизм може стосуватись сприйняття жінок як "слабкої статі", коли жінок вважають некорисними, тому і доступу до влади в партіях, уряді чи на президентське місце їм не дають. Жінок частіше ставлять, ніж чоловіків наприкінці п'ятирок партійних списків. Коли, наприклад на весь список є одна жінка, її ставлять останньою, і тоді може бути ілюзія, що жінки

в списках є, а насправді їх майже нема. Також складається враження, що це роблять, щоб зменшити вірогідність обрати саме жінку. Це практичний приклад ефекту "скляної стелі", що обмежує просування жінок на вищі керівні посади. (словник гендерних термінів). Проте і сама жінка через виховання та приклади ззовні може вважати себе "слабкою статтю", тому свої поразки буде приписувати саме до цього, що цілком не логічно, бо "слабка стать", це поняття, яке було створено саме для дискримінації, навіть якщо і пом'якшеної. У різних підходах до форми дискримінації жінок сексизм поділяється на ворожий та доброзичливий. Ворожий сексизм сприймає жінок як неповноцінних людей з нищим інтелектом та компетентністю. Доброзичливий спрямовує діяльність не на приниження жінок, але припускає перевагу чоловіків (словник гендерних термінів). Внутрішній сексизм можна побачити у відеоінтерв'ю Маші Єфросиніної з Яніною Соколовою, де Яніна казала, що вона не йде в політику, хоч її і кличуть, бо це великі гроші, а знайти бізнесмена, який буде спонсором, але вона водночас не буде від нього залежати, це практично неможливо. Тому поки що вона чекає, щоб це був хтось інший, а не вона: «вже є шлях в цей напрямок, залишилось цим жінкам,... які в кодлі цих чоловіків зі шаленим впливом, не можуть вирватися вперед і не можуть мати такої влади, якої могли б мати в Фінляндії, Бельгії чи ще десь» (інтерв'ю Яніни Соколової, 1:12:10)

Можна припустити, що жінки не йдуть в політику, бо вважають, що не зможуть впоратись з дискримінацією у свою сторону, коли займатимуться своїми професійними обов'язками.

Наступний фактор - використання слів (мова). Раніше я згадувала негативну відмінність на мовленнєвому рівні у праці Бурдьо, яка одразу відображає гендерні стереотипи, яким "по-правильному" вважається чоловік, а якою жінка. Тобто на рівні мови і мовлення теж виділяю фактор, що впливає

на участь і не участь жінок. Це сприйняття жінок через мову і її використання, і як це може показати ситуацію для них, як для політиків надалі. Гендерна теорія прагне уникати біодетермінізмів (біологічних детермінізмів), що означає пояснення соціальних реалій природними, біологічними чинниками, визначення їх біологічними факторами. (Гендер для медій, 2017, с.49). На щастя, поступово викоринюється мовний андроцентризм, коли за норму вважається використовувати в мові, історії, літературі чи філософії загальний чоловічий рід. Проте коли починається утворення фемінітивів щодо професій, то жіночі назви творяться за допомогою тих самих суфіксів, що й назви неживих предметів, тому навіть під час такого утворення жінки звучать меншовартісно. (Гендер для медій, 2017, с. 121)

Ще є мовний сексизм з його прикладами пестливих слів лише до жінок на робочому місці, сексистських жартів та гендерних метафор, коли вчинки називають саме "мужніми", наприклад. Наша країна здійснює реформування мовних норм з урахуванням гендерної складової. Проте на офіційному сайті кабміну досі де на посаді міністра є жінка, підписано "міністр", а экс-прес-секретарка (вже від 30.04.2021р.) чинного президента вважає фемінітиви як щось, що навпаки стоїть наперекір позитивним змінам для жінок: "Сьогодні дуже прийнято говорити про те, що ми повинні фемінітиви використовувати в українській мові. у нас там є членкиня, послиня, прем'єрка і так далі. Цікаво, що в 2018 році Всесвітній банк видав дослідження, в якому було чітко сказано, що фемінітиви в мові підкреслюють, що є проблеми між статями і погано впливають саме на права жінок в суспільстві. І той момент, коли світ фактично досліджує, як зрівняти право чоловіків і жінок, на жаль, ми, з якихось причин приймаємо закон, який безпосередньо абсолютно впливає на права жінок ввівши фемінітиви в мову" (інтерв'ю Юлії Мендель, 7:00-8:00). Допоки самі ж представники і представниці влади будуть проти використання фемінітивів і

таким чином успішного проведення мовних змін, то і сприйняття людьми професій, що не діляться на гендер, не буде змінюватись.

Можна припустити, що через недосконалі мовні реформи щодо гендерної рівності, самі жінки через це досі не сприймають жінок в ролі політикинь.

Цілком можливо, що найсильнішим мотивом йти в політику для жінки буде довести чоловікам, якою стійкою, витривалою і на рівні чоловіка, або навіть вище, може бути жінка, яка не чекає, поки всі почнуть вірити в неї, а робить кроки вже.

Економічні обмеження та нерівності можуть впливати на можливості жінок йти в політику. Високі витрати на виборчу кампанію, включаючи витрати на рекламу, маркетинг можуть слугувати однією з головних причин не брати участь у політиці. Відсутність фінансової підтримки може обмежувати їхню можливість вести успішну політичну кампанію та конкурувати з іншими кандидатами-чоловіками. А нерівність у заробітній платі може впливати на фінансову незалежність жінок і обмежувати їхню можливість вкладатись у свою політичну кар'єру без шкоди для свого майбутнього.

Висновки до підрозділу 1.4.

Гендерні стереотипи можуть тягнути за собою сексизм, який досі не викорінений на рівні використання слів і усно, і письмово. Ці фактори впливають один з одного, а тому цей зв'язок є настільки міцний, що, ймовірно, через це питання рівності, зокрема в політиці, ніяк не може вирішитись. Інституційний, міжособистісний та внутрішній сексизм по-різному, але все-таки присутні в житті жінок, що, можливо, і є причинами, чому вони вирішують бути осторонь політики, щоб не наражати себе на

постійний соціальний тиск. Бо поки люди мислять вузько і стереотипами, кожен крок жінки, яка поступово починає брати участь у політиці, буде супроводжуватись недовірою та вимаганням незрозумілих доказів щодо правоти дій жінки або її реальних причин йти в політику. Крім стереотипів, в дослідженні я буду розглядати чинники сім'ї, мови з точки зору використання фемінітивів та матеріального добробуту і їхній можливий вплив на участь жінок у політиці. Таким чином можна буде виявити головну рушійну силу або перешкоду для жінок у політичній сфері їхнього життя.

Розділ 2. Емпірична частина роботи

2.1. Методологія дослідження

Гіпотези й емпірична модель для подальшого дослідження:

1. Великий відсоток жінок змушені чекати, щоб ситуація зі стереотипами зупинилась, бо не мають сил і бажання постійно доводити на що вони заслуговують, тому чекають поки це викоринить хтось інший.
2. Жінки не йдуть в політику, бо вважають, що не зможуть впоратись з дискримінацією під час виконання ними їхніх професійних обов'язків через стереотипи у свою сторону.

3.1. Чоловіки не сприймають жінок на політичних посадах як за нормальне явище через недосконалі мовні реформи.

3.2. Жінки досі не сприймають жінок на політичних посадах як за нормальне явище через недосконалі мовні реформи щодо гендерної рівності.

4. Найсильнішим мотивом йти в політику для жінки буде довести чоловікам, якою стійкою, витривалою і на рівні чоловіка, або навіть вище, може бути жінка, яка не чекає, поки всі почнуть вірити в неї, а робить кроки вже.

5. Відсутня підтримка сім'ї, яка могла би бути допоміжним фактором жінки йти в політику.

Саме за допомогою спростування або підтвердження цих гіпотез, мені вдасться дійти висновку, чи справді впливають гендерні стереотипи, чи настільки дискримінація є впливовим фактором, чи це лише здається і якими є особисті мотиви жінок, які йдуть в політику, або вирішують залишатись осторонь. Унікальність мого дослідження полягає у зміщенні фокусу зі суспільства загалом на вивчення індивідуального досвіду жінок та нових індивідуальних факторів впливу, які диференціюють загальну картину

світових факторів глобалізації, економіки чи релігії, які впливають на будь-яку сферу життя. Результати використані з мною проведених якісних глибинних інтерв'ю, що відрізняються від тієї кількісної інформації з офіційних даних статистики, які згадувала в актуальності. Окрім цього, під час приватних розмов можна з вищою ймовірністю дізнатись про справжню мотивацію респонденток. Для цього під час інтерв'ю були доречні з моєї сторони уточнення інформації та деякі зміни в формулюванні питань. Враховуючи те, що мені потрібно було найголовніше визначити перелік факторів участі та неучасті й описати їх, то методу глибинного якісного інтерв'ю для цього достатньо з формуванням нерепрезентативної вибірки учасниць інтерв'ю. При цьому така вибірка охоплює максимальну розбіжність респонденток, бо чим більша можливість отримати відповіді різних жінок, тим більша ймовірність віднайти різноманітність досвідів та мотивів.

Обрані респондентки - 12 жінок, з якими проведені інтерв'ю в Zoom та через телефон. Така вибірка по категоріях дає можливість розглянути з різних сторін середовища життя різних жінок.

Інтерв'ю з усіма респондентками були проведені згідно попередньо написаного гайду. Кожна респондентка погодилася на використання її слів для обробки та аналізу.

Під час написання гайду (Додаток №1) та формування гіпотез я спиралась на ідеї, висловлені Арлі Гохшильд як представниці символічного інтеракціонізму, зокрема соціодраматичний підхід, про культуру емоцій. Тобто залежно від ситуації людина має по-особливому поводитись, щоб інші люди розуміли це як своєрідний символ поведінки, і таким чином складалась емоційна ідеологія. В цьому дослідженні, ця ідеологія стосується ситуацій в політиці про відповідні ставлення до діяльності політикині (жінка, яка

безпосередньо бере участь у політиці) (Turner, Jonathan H., and Peter R. Turner, 1998, с.425-426). Не обійшлося без типових феміністичних соціологічних теорій у версії Патриції Ленджерменн та Джилліан Нібрюгге, які показували, що ФСТ є міждисциплінарними та нормативними, тобто такими, що пояснюють як можна змінити інші соціальні науки, які є упереджені та лише представляють в текстах наявність соціальної нерівності. Зокрема на прикладі науковиць зі сфери соціології, які працювали під патріархальною дисципліною над темами щодо соціальних реформ щодо раси і статі, але були стерті з пам'яті через гендерні упередження та знецінення наступним поколінням чоловіків (Patricia Madoo Lengermann, Jill Niebrugge-Brantly, 1998, с.309-310). Зібравши інформацію, представлену в перших двох підрозділах дипломної роботи та ідеях вище згаданих соціологинь, узагальню, що 1) є стереотип про більшу емоційність жінок, ніж чоловіків, яка може спричиняти конфлікти та паралельно з цим - вміння жінок бути кращими емпатками, відповідно мати кращий контроль над своїми відчуттями та підлаштовуватись до культурних стандартів; 2) стереотипи про ідентичність-роль жінок як берегинь домашнього вогнища; 3) жінки можуть користуватись тією стороною своєї особистості, яка сформована через можливі стереотипи, що вже стали своєрідними загальноприйнятими символами ("жінка більш чутлива, більш емпатійна", "жінка - завжди турботлива" і т.д.). Таким чином брати активну участь у політиці, використовуючи стереотипи про себе на власну користь, знайшовши правильний спосіб їх застосування; 4) дискурс мови, коли не використовуються фемінітиви на постійній основі офіційно, але чи й в розмові сам на сам, жінки з політики теж називатимуть свою діяльність у чоловічому роді; 5) українські жінки як окрема соціальна група, де виділяється когорта тих, хто ставитиме вимоги до своїх прав та професійної самореалізації, зокрема й у представництві в політиці. За допомогою цього

були сформульовані вище гіпотези та виділені групи факторів участі та неучасті українських жінок в політиці:

- Фактор стереотипів та дискримінації
- Фактор сім'ї
- Фактор професійної самореалізації
- Фактор бажання боротьби зі стереотипами
- Фактор мови

Для кращого розуміння загальної картини респонденток - їхній короткий опис:

Респондентка №1 - не йшла і не хоче в політику, не займає активну громадянську позицію, цікавиться лише роботою та сім'єю, 48 років, вчителька, заміжня, доросла дочка.

Респондентка №2 - не йшла і не хоче в політику, не займає активну громадянську позицію, цікавиться роботою, саморозвиток, 48 років, викладачка, вдова, двоє дорослих дітей (дочка і син).

Респондентка №3 - не пройшла в політику, допомагає Церкві, приватна діяльність, керівниця гуртків з виготовлення сувенірів, 46 років, заміжня, двоє дорослих синів.

Респондентка №4 - помічник-консультант народного депутата, секретаря комітету економічного розвитку, успішна мама-бізнесмен, 34 роки, заміжня (чоловік - бізнесмен), син (6 років).

Респондентка №5 - начальниця одного з відділів у міській раді, 38 років, заміжня (чоловік - приватний підприємець, зараз воює в Десантно-штурмових військах України), син (11 років).

Респондентка №6 - помічник-консультант депутата в міській раді, працює в Жіночій діловій палаті України, членкиня однієї ГО та Федерації, навчається

в Академії сучасного політика, 39 років, заміжня (чоловік - держслужбовець), не має дітей.

Респондентка №7 - керівниця відділу піару в одній з мереж молодіжних просторів, не дотична до політик, неодружена, дітей не має.

Респондентка №8 - депутатка в міській раді, заміжня (чоловік військовий), двоє синів допідліткового віку.

Респондентка №9 - народна депутатка Верховної Ради України, членкиня комітету з питань фінансів, податкової та митної політики, 39 років, заміжня (чоловік підприємець), двоє дітей (дочка-підліток і менший син).

Респондентка №10 - народна депутатка Верховної Ради України, секретар комітету освіти, науки та інновацій, мажоритарниця. Заміжня, 2 сини (14 і 6 років)

Респондентка №11 - народна депутатка Верховної Ради України, незаміжня, не має дітей.

Респондентка №12 - колишня депутатка міської ради, зараз - міжнародна експертка Ради Європи в Україні, экс-партійна діячка, балотувалась у Верховну Раду України та мери, засновниця двох громадських організацій, амбасадорка благодійного фонду, членкиня двох коаліцій; заміжня, 3 дітей (10, 5 та 1,5 роки).

2.2. Емпірична частина

- Перша група факторів: Стереотипи та дискримінація.

У ході інтерв'ю респонденток всіх груп попросили описати, з якими стереотипами чи дискримінацією вони стикаються або мають уявлення, та якою є ідеальна людина в політиці. Респондентки №1, №2 та №3 стверджували, що стереотипів та дискримінації щодо них немає, і в їхньому колі спілкування це не обговорюється. Проте висловились щодо думок, які чули про жінок в політиці: *"кажуть, що жінка політик - це майбутнє держави, повністю згідна" (P.1)*, аргументуючи тим, що шанс чоловікам вже дали бути в політиці, пора спробувати жінкам, *"ні, ну, може і жінки такі ж будуть, але ми так ніколи не дізнаємось, якщо їх там не буде"* (Респондентка №1), при цьому характеристики ідеальної людини в політиці для Респондентки №1 є харизма та авторитетність, які притаманні чоловікам: *"ну вони (чоловіки), ви чули їхній голос, там тяжко не погодитись, навіть якщо вони говорять відверто кажучи несумісні факти, більше поставлений голос, вважаю"*. Респондентка №2 звернула свою увагу більше на проблеми жінок до політики, які можуть бути передумовами не йти туди, Водночас вона стверджує, що своєю роботою викладачки повністю задоволена: *"жінки теж можуть бути в політиці, але через те, що їх дискримінують перш за все в інших сферах, економічна, наприклад, сексуальні домагання, та ж сама "скляна стеля", тому і до політики вони не йдуть, бо не розібрались з більш дотичними до них сферами"*. Респондентка №3, яка балотувалась в депутати Обласної ради і не пройшла, не помічає стереотипів та дискримінації в свою сторону, і зараз більш зосереджена на своєму духовному розвитку: *"стереотипів не чула, але є підлість, лицемірність, так це не відноситься до гендеру"*. Варто зауважити, респондентка №3 на відміну від перших двох вже згадала про дискримінацію про жінок в політиці, бо під час балотування могла

включено, хоч не настільки ще детально, розглянути "політичне поле": *"там (під час виборів) зверніть собі увагу як ті відсотки чоловіків і жінок показані, таке враження, ніби нам (жінкам) спеціально щось не дає туди піти"*.

Інші респондентки, які безпосередньо є або помічницями політиків/працюють політиkinями розповідали особисті історії, як на собі відчули стереотипи через зовнішність, вік, стать, некомпетентність, відсутність результатів. Спостерігається недвозначне приниження і владні відносини з фраз чоловіків до цих жінок. Такі стереотипні фрази виключають можливість, що жінка може бути на такому ж рівні у професійній ієрархії: *"йой, та ви така маленька й тендітна, кудам вам у ту Раду"*, (Респондентка №9), *"Ти ж роками можеш не відчувати результат своєї роботи"* (Респондентка №10), *"хлопці ніколи не будуть працювати під жінкою"* (Респондентка №11), *"ви не тільки гарна, а ще й розумна" або "ти молода, нічого не знаєш"* (Респондентка №4). Попри те, що це лунало не лише від чоловіків, ці жінки продовжують робити те, що й робили. Причиною на визначений термін вийти з політики, але продовжувати активно співпрацювати з місцевою радою іншими шляхами, Респондентка №12 називала факти, не пов'язані зі стереотипами чи дискримінацією, хоч вони були (*"Дослухались не як до професійної думки, (коли пояснювала як економіст), а з життєвого досвіду, от я мама"*), тому *"все ще поки немає такої причини (зупинити повністю політичну кар'єру), хоч я займаюсь громадською діяльністю, але я впливаю на місцеві політики."*

Під час опису ідеальної людини в політиці, лише у відповіді Респондентки №1 був згаданий стереотип, який вона вважає правдою: про авторитет чоловіка, та зворотний стереотип (*"жінка в політиці - це точно на краще"* (Р.1).

Додатково, жінки, що є депутатками місцевих рад та Верховної Ради, єдині, що згадали про дискримінацію в контексті стартового капіталу та початкових інвестицій. Депутати в місцевих радах не отримують заробітної плати, що перетворює їхню роботу на волонтерство, яке матеріального прибутку не приносить. Депутати в Верховній Раді мають десь самотійно без негативних наслідків для себе через декілька років, знайти гроші на передвиборчі кампанії та списки, *"не попадеш в першу п'ятірку, якщо не заплатиш певну суму коштів"* (Р.12). А враховуючи, що гендерна нерівність по виплатах та кар'єрі досі є на роботах на користь чоловіків, економічна дискримінація передує політичній, тому спочатку потрібно вирішувати питання рівного доступу до покращення матеріального становища через компетентність та знання, а не стать.

Таким чином, гіпотези 1 і 2, про викорінення стереотипів кимось іншим та неспроможність впоратись з дискримінацією у свою сторону, як фактори неучасті жінок в політиці - не підтвердились. Респондентки №10 і №11 самі не знаючи того, підсумували думки інших респонденток про це: *"є багато можливостей, якщо ти готова зневажати суспільну думку, рухаємся вперед і показуєм приклад"* (Р. №11), *"Ти мусиш просто пробиватися і доводити"* (Р. №10).

- *Другий фактор - Сім'я*, розглядався через відповіді про сімейний стан, інтенсивність зайнятості, рівність обов'язків та підтримку.

Для респонденток не в політиці і не є дотичними зараз до неї (№1, №2, №3, №7) фактор сім'ї не є ключовим або взагалі не розглядається. Це може бути пов'язано з тим, що перші троє мають вже самотійних дітей, а №7 незаміжня і без дітей, і достатньо молода, щоб ще зробити свій вибір у кар'єрі, і всі четверо мають час на свої улюблені справи.

Респондентки №4 і №5, які мають справу з політикою, але не на пряму (помічниця народного депутата та начальниця відділу у місцевій раді) мають час і на свою роботу, і на хатні справи.

В іншій частині респонденток спостерігається вплив сім'ї на їхню діяльність, тому що одним допомагають батьки/няня, бо малі діти, а якщо чоловіки паралельно теж повноцінно працюють, то немає змоги рівномірно розподілити обов'язки в сім'ї, щоб залишався час і на себе. *"обмежений ресурс (про улюблені справи), але не впевнена чи достатньо"* (Р. №10), *"Зараз чоловік на військовій службі, тому нам допомагають батьки"* (Р. №8), *"батьки ходили з каляскою, круги намотували біля місцевої ради, поки я була на засіданні, і вибігала кожні максимум дві години, бо грудне вигодовування"* (Р. 12).

Відсутність власної сім'ї в респондентки №12 показує теж на важливість фактору часу. Тому що це як причинно-наслідковий зв'язок: незадоволеність асиметричним розподілом сімейних ролей призводить до поганої пріоритезації обов'язків в житті, так з'являється фактор часу: *"розлучилась, в тому числі і через те, що не буду мати на те все часу через політику, бо йду"*.

Респондентка №6 здавалось на перший погляд могла би мати більше часу для себе, бо дітей не має, але крім часу на роботу як помічниці депутата в міській раді, має інші робочі моменти, навчається, і крім цього за нею закріплені домашні обов'язки. В той час респондентка №4, яка теж помічниця, має ще бізнес і виховує з чоловіком сина, що по часу витраченому на це все приблизно однаково в обох жінок, №4 має можливість робити те, що любить, бо *"Ми (про чоловіка) можемо з легкістю переймати відповідальність за процеси один одного."*

Відповідно, чим більше зобов'язань та відповідальності, тим більше часу це займає в респонденток на роботу, і менше на себе/сім'ю. Без

віднайдена часового балансу в різних сферах, особливо сімейній та професійній, які є важливими компонентами в життях респонденток, можна зробити висновок, що гіпотеза про наявність власної сім'ї без підтримки в ній, як допоміжний фактор для жінки йти в політику/на вищий рівень *частково підтвердилася*. Для респондентки №12 саме фактор часу виділеного на сім'ю зіграв ключову роль вийти з політики, хоча підтримка є, та залишитись поки лише громадською активісткою, з досі багатьма робочими обов'язками, *"не хочу, щоб совість потім мучила: мама зозуля лишила дітей"*. Припускаю, що і для Респондентки №8 підтримка сім'ї теж як основний фактор: не йде на вищий рівень політики лише через брак часу. Хоч в Р. №12 зайнятість більш різноманітна та часозатратна, що стосується як віку дітей, так і громадської активності, але обоє в майбутніх планах зрівнявши роботу та сім'ю, підуть на вищий рівень політики, зробивши команди однодумців та рухаючись у напрямку Верховної Ради України. А загалом, підтримка сім'ї є дійсно лише допоміжним фактором, бо чоловік, діти чи батьки можуть підтримувати, коли жінка вагається з рішенням, або допомагати під час їхньої роботи, але зі слів респонденток на їхнє бажання йти в політику, залишатися там, де вони хочуть, вплинуло найголовніше - особисте відчуття.

- *Фактор професійної самореалізації*

Цей фактор впливає в обидві сторони: на участь і на неучасть. Жінки, які ніколи не брали участі в політиці і не планують, вважають, що їхня професія - творча, через що вони і працюють там, де є зараз, а в політиці все занадто серйозно і за строгими правилами. (Р.1 *"в політиці ж нема такого: хочу отаке і пішла зробила, це я тут собі можу навчальний план, ну моменти, змінити і втілити"* і Р.2: *"хочу щось нове: одразу втілюю"*). Р.7, яка більш активно проявляє себе в суспільному житті, але теж ніколи не була дуже дотична до політики, зараз шукає себе, тобто самореалізація в процесі, і респондентка не

виключає змінити свій кар'єрний шлях: *"завжди навчаюсь, опановую щось нове. Думаю, якби зараз захотіла змінити сферу роботи, то змогла б з легкістю це зробити, головне ж бажання."*

Деякі з політикинь теж хотіли спочатку пов'язати своє життя з викладанням, але на їхню діяльність зараз вплинуло те, що одних на роботу в університети не брали, дискримінуючи сім'єю. Тому вперше стикнувшись з нереалізацією себе як педагога, пішли в політику, щоб впливати на суспільство, і так викорінювати не лише дискримінацію, з якою вони стикнулись особисто, але й ефективно вирішувати інші проблеми.

Єдина, хто не вважає, що має цілковиту свободу у своїй професійній діяльності і через це незадоволена поки своєю самореалізацією це Респондентка №6, яка сама робить домашні обов'язки та переконана, що зараз недостатньо інформації у відкритому доступі, яка би могла бути корисною для саморозвитку та бажання розвиватись більше в політиці. Про реалізацію в професії як одну з характеристик ідеальної людини в політиці, теж згадала лише вона. вона часу не має, але вважає, що не має цілковиту свободу вибору в професійній діяльності, тому можливо новий вищий рівень політичної активності її задовольнить. І для цього Р.6 активно працює над удосконаленням своїх навичок та стверджує, що жодних перешкод для неї як для людини, яка хоче виходити на вищий рівень політики, немає.

Ті, хто вже в політиці, і не йдуть на вищий рівень, за професійну самореалізацію вважають, чи достатньо вони зробили зараз на своїй посаді, якщо ні, то поки далі не рухається. Крім цього, більш важливими є матеріальний ресурс, сімейні обов'язки, особисте бажання продовжувати працювати в політиці.

Отже, фактор професійної реалізації впливає більшою мірою на неучасть жінок в політиці: якщо вони вже задоволені, де працюють і не хочуть

нічого змінювати, або не виключають, що стануть кращими спеціалістками, не уточнюючи чи саме в політичній кар'єрі.

- *Фактор бажання боротьби зі стереотипами*

Він - найбільш диференційований через різноманітність особистого досвіду кожної респондентки. Водночас цей фактор є найвираженішим мотивом для Респонденток №8-11 йти в політику і залишатись в ній, (включаючи Респондентку №12, яка точно знає, коли повернеться знову), щоб довести не лише чоловікам, але й показати іншим жінкам, що жінка в політиці - це норма, не панацея, звичайно, але своєю роботою теж може робити реформи. В Респонденток №1 і №2, та поки що №3 і №4 такої мотивації немає, бо дві останні займаються собою, а дві перші ніколи не мали на меті щось доводити чи показувати, бо вважають, що є ті, хто в політиці дійсно розбирається та може своїм прикладом показати. (*"Я за тих жінок, хто хоче йти і йде, і показує, це просто не моє, я просто в них вірю"*, - Р.1)

Для респонденток, дотичних до політичних справ, мотивація спричинить їхню появу в політиці не як доказ їхніх переконань, що жінка обов'язково має бути при владі, а саме умови, з якими вони зайдуть в політику: команда однодумців, професійність та компетентність.

Звідси слідує, що гіпотеза про найсильніший мотив йти в політику довести чоловікам свою стійкість та професійність, частково підтвердилась.

- *Фактор мови*

Цей фактор я старалась визначити приховано, бо хотіла розгледіти, чи самі респондентки, розповідаючи про себе, вживатимуть фемінітиви до своїх професій, щоб не наштовхнути їх протягом всього інтерв'ю використовувати фемінітиви. Крім цього, чи вважатимуть за потрібне якимось наголосити на важливості мовних змін, як передумова для кращого сприйняття жінок на політичних посадах. В результаті жодна з 12ти не висловлювалась навіть

близько про це. Зате кожна, згадала, що головне - це професійність, знання своєї справи та бажання, що зробить звичним поняття "жінки в політиці" власними силами або за допомогою інших жінок.

Тому мова як символ змін на цьому етапі дослідження є лише проявом, а не фактором, і гіпотеза про недосконалі мовні реформи щодо гендерної рівності як фактор відносно малого відсотка жінок в політиці, не підтвердилась.

Висновки до розділу 2

Факторами, які впливають на участь українських жінок в політиці та в протилежну сторону є фактор сім'ї, який охоплює рівність обов'язків, інтенсивність зайнятості сім'єю, вибір пріоритетів: приділяти більше часу сім'ї, якщо вона є, чи досягнути кращих результатів у своїй роботі; фактор бажання боротись зі стереотипами та бути "рушіями змін", орієнтованими на суспільне благо, бо *"дії тисяч активістів, майданів, міняє рішення однієї посадової особи"* (Р.10), чим більше жінка відчуває цінність влади, тим більша її мотивація бути там, де ця влада може бути використана для користі покращення життів; фактор професійної самореалізації, який формується в сумі з усіх вище перелічених.

Два фактори, які були тими "підводними каменями" та виявились тими, без яких жоден інший не має сенсу: це *час та гроші*. Правильно виділений час на сім'ю, на себе, на розвиток своєї кар'єри та на політичні зміни, бо за день реформи не зробиляться, буде ефективним інструментом для хорошого життєвого балансу. А фактор стартового капіталу та інвестицій, по-перше, дасть можливість спробувати хоча б піти в політику, провівши передвиборчу кампанію, і надалі за бажанням політикині подаватись на наступні терміни без моменту "віддавання комусь грошей". По-друге, якщо згадати, депутаток

місцевих рад, де робота не оплачується, додатково має бути інший ресурс прибутку, що знову ж таки забиратиме час, і ефективність роботи в політиці знижуватиметься в залежності від цінностей жінки. Працюючи в політиці, жінки не хочуть думати про те, де отримати грошовий капітал, а щоб фокус уваги був на своїй роботі та балансі з іншими сферами життя.

Дискурс на основі взаємодії вище описаних факторів

Головний фактор неучасті та невиходу на вищий рівень політики: власне благо поставлене вище, ніж суспільне: тим кому зараз важливіше продовжити піклуватись про дітей, займатись своїм духовним розвитком, стан здоров'я, переживання за власний матеріальний капітал.

Головний фактор участі та бажання на цей момент виходити на вищий рівень політики: суспільне благо в пріоритеті над власним: "якщо не я, то хто", і неважливо, яких зусиль потрібно буде прикласти та на які жертви піти.

Висновки

У цій роботі досліджувались передумови виникнення можливих факторів участі та неучасті українських жінок в політиці. Для кращого розуміння теми та виведення надалі гіпотез спочатку сформувався теоретико-методологічні та прикладні аспекти дослідження. На цьому етапі написання було проаналізовано для кращого порівняння екскурси в минуле як України, так і закордону, напрацювання науковців щодо обраної проблематики та формулювання понять, що стосуються як політики, так і гендеру.

Для досягнення мети були сформульовані поняття "політична партія", яка є організацією, орієнтованою на здобуття законного контролю над діяльністю уряду шляхом виборів», "феміністичний рух" як такий рух, що має на меті урівняти права жінок з чоловіками та утвердити гендерну демократію неважливо від сфери. Соціальний феміністичний рух є соціальною організованістю на нульовому рівні. Його впливовість не показана через те, які політичні рішення ухвалюють, тому варто підійматися вище в партії, де можливе утворення при них жіночих фракцій, які вже будуть мати сильніший вплив.

Окрім соціального руху дотичними аспектами участі в політиці є громадянська культура, це і є діяльність у партії ВРУ чи уряду; та нульова участь, коли жінка працює з владою та політикою задля позитивних змін, але через особисті причини не повертається або з нуля не йде на "на політичну драбину".

Фактори, що впливають на участь українських жінок в політиці, включають рівність обов'язків у сім'ї, інтенсивність зайнятості сім'єю та вибір пріоритетів, мотивацію, фактор професійної самореалізації. спрямованість на одне з благ: суспільне або особисте. Двома ключовими факторами є час і гроші. Наявність початкового капіталу та інвестицій є необхідним для вступу

в політику без фінансових труднощів. Для жінок, які працюють в політиці, важливо мати стабільний дохід, що дозволить їм сконцентруватись на своїй роботі та балансувати з іншими сферами життя. Тим, кому зараз важливіше піклуватись про дітей, особистий розвиток, здоров'я та матеріальний капітал, може бути складно знайти час і ресурси для політичної діяльності. Головний фактор, що спонукає жінок до участі в політиці — це переконання в суспільному блазі та готовність докласти зусиль та зробити жертви для досягнення цілей загального добробуту.

Для більшої участі жінок в політиці потрібно створити умови, що дозволять збалансувати сімейне життя, професійну самореалізацію та політичну діяльність. Крім того, необхідно забезпечити доступ до фінансових ресурсів для жінок, які вирішують займатись політикою.

Використані джерела

1. Інтерв'ю з Респонденткою 1.
2. Інтерв'ю з Респонденткою 2.
3. Інтерв'ю з Респонденткою 3.
4. Інтерв'ю з Респонденткою 4.
5. Інтерв'ю з Респонденткою 5.
6. Інтерв'ю з Респонденткою 6.
7. Інтерв'ю з Респонденткою 7.
8. Інтерв'ю з Респонденткою 8.
9. Інтерв'ю з Респонденткою 9.
10. Інтерв'ю з Респонденткою 10.
11. Інтерв'ю з Респонденткою 11.
12. Інтерв'ю з Респонденткою 12.

Список посилань

13. Almond, G. A., & Verba, S. (2015). *The civic culture: Political attitudes and democracy in five nations*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
14. Burkett, E. (2019). *Women's rights movement*. Encyclopedia Britannica.
15. Burkett, E., & Brunell, L. (2023, 15 травня). *Feminism*. Encyclopedia Britannica. Отримано з <https://www.britannica.com/topic/feminism>
16. IPU Parline, *Global data on national parliaments* [Електронний ресурс]. Отримано з <https://data.ipu.org/women-ranking?month=4&year=2023>
17. Lengermann, P. M., & Niebrugge-Brantley, J. (1998). *The Women Founders: Sociology and Social Theory 1830-1930*. Boston: McGraw-Hill.
18. *Schroeder`s tears make women cry*. (1987, October 5). Chicago Tribune. Отримано з <https://www.chicagotribune.com/news/ct-xpm-1987-10-05-8703150050-story.html>
19. *Someday: The long fight for a female president* [Електронний ресурс]. Отримано 3
https://www.youtube.com/watch?v=20tIy89aimA&list=WL&index=17&t=293s&ab_channel=Vox
20. Turner, J. H., & Turner, P. R. (1998). *The structure of sociological theory* (с. 425-426). Wadsworth Publishing Company.
21. Богачевська, М. (1993). *Дума України–жіночого роду*. К.: Воскресіння, 109, 2.
22. Богачевська-Хомяк, М., & Веселова, О.М. (2005). *Жіночий рух в Україні*. У В. А. Смолій (голова), та ін. (Ред.), *Енциклопедія історії України*: Т. 3: Е-Й (с. 672). Київ: В-во "Наукова думка".

23. Бурдьо, П. (2003). Практичний глузд. Київ: Український центр духовної культури.
24. Воронцов, Д.В. (2010). Гендерная социализация. У Е.Е. Ли (Сост.), Гендерная психология: хрестоматия (с. 425-426). Иркутск: Изд-во Иркут. гос. ун-та.
25. Гіденс, Е. (1999). Соціологія [пер. з англ.]. Київ: Видавництво Соломії Павличко "Основи".
26. Діяльність Кадрового центру Апарату Верховної Ради України у 2023 році [Електронний ресурс]. Отримано з https://vrkadry.rada.gov.ua/news/dijalnist/kadr_zab_dep/72929.html
27. Ейдос, Центр політичних студій та аналітики [Електронний ресурс]. Отримано з <https://eidos.org.ua/novyny/kilkist>
28. Інтерв'ю Юлії Мендель [Електронний ресурс]. Отримано з <https://youtu.be/0dqH0ukRN44>
29. Інтерв'ю Яніни Соколової [Електронний ресурс]. Отримано з <https://youtu.be/xnQyXja443s>
30. Кімел, М. (2003). Гендероване суспільство (С. Альошкіна, Перекл.). Київ: Сфера.
31. Кониський, О. (2004). Просвіщеніє в Галицькій Русі (1891 р.). У В. Л. Федяєва & Г. В. Білан (Упоряд.), Педагогічні погляди: Збірник статей (с. 79-99). Херсон: Видавництво ХДУ.
32. Маєрчик, М., Плахотнік, О., & Ярманова, Г. (Ред.). (2017). Гендер для медій. Київ: Критика.
33. Марценюк Т., курс "Жінки і чоловіки: гендер для всіх" [Електронний ресурс]. Отримано з https://courses.prometheus.org.ua/courses/IRF/101/2015_T2/course/

34. Марценюк, Т. (2012). Українська політика – іменник нежіночого роду? Критика, Рік XVI, Число 7-8 (177-178), 8-12.
35. Мельник, Т., & Кобелянська, Л. (2005). 50/50: Сучасне гендерне мислення [словник]. Київ: К.І.С. Отримано з https://gender.org.ua/images/lib/gender_slovnyk.pdf
36. Міністерство соціальної політики України [Електронний ресурс]. Отримано з <https://www.msp.gov.ua/news/18355.html?fbclid=IwAR2h5eb01Uwrcbb0jiB2gGr i4GTMnrwvzfcnRZ0ckMGxAAT8aObWepxcbaI>
37. Оксфордський словник, поняття "феміністичний рух" [Електронний ресурс]. Отримано з <https://www.oed.com/>
38. Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. Отримано з https://www.google.com/url?q=http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/site2/p_deputat_list
39. Офіційний веб-портал Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс]. Отримано з <https://www.kmu.gov.ua/uryad-ta-organi-vladi/team>
40. Пашко, А. (2004). Жіночий рух в Україні: історичний аспект та сучасний розвиток. Право України, 3, с.125-127.
41. Репина, Л. П. (2008). Брак и семья в контексте гендерной истории. Контексты интеллектуальной истории. Диалог со временем (25), 400 с.
42. Рух «Зе!Жінки»: рівні можливості та збільшення представництва жінок у політиці [Електронний ресурс]. Отримано з <https://sluga-narodu.com/rukh-ze-zhinky-rivni-mozhlyvosti-ta-zbilshennia-predstavnytstva-zhinok-u-politytsi/>
43. Словник гендерних термінів [Електронний ресурс]. Отримано з <http://a-z-gender.net/ua/%D2%91ender.html>

44. Соціологічна група “Рейтинг” [Електронний ресурс]. Отримано з https://ratinggroup.ua/research/ukraine/rol_zhenschin_v_ukrainskom_obschestve.html

45. Уряд України. (2021). Цілі сталого розвитку: Україна [Електронний ресурс]. Отримано з <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/natsionalna-dopovid-csr-Ukrainy.pdf>

46. Халєбський, П. (2009). Україна — земля козаків: подорожній щоденник. Київ: Ярославів вал. (Сторінки 25-26).

Додатки

Додаток 1

Інструментарій

Добрий день. Мене звати Вікторія Романчишин. Я студентка програми соціології Українського католицького університету. Темою моєї дипломної роботи є фактори участі та неучасті українських жінок в політиці України. Переконана, що в інтерв'ю з Вами, я зможу наблизитись до відповідей. Чи не заперечуєте Ви, що буде проводитися аудіозапис. Це потрібно для того, щоб потім я мала змогу проаналізувати Ваші відповіді — і не боятися щось забути чи хибно запам'ятати. Уся надана Вами інформація залишиться конфіденційною, а цитати з цього інтерв'ю будуть використані без згадок про Вас

Блок 1. Особисте

1.1. Розкажіть про себе та свою професію. Скільки Вам років, де працюєте.

1.2. Яким є Ваш сімейний стан? Ким працює Ваш чоловік? Чи є діти та скільки їм років?

1.2.1. Як розподілені обов'язки у вашій сім'ї, та їхня інтенсивність? Наскільки часто Ви займаєтесь своїми улюбленими справами?

1.3. Ким Ви хотіли стати в дитинстві? Чому обрали ту професію, у якій зараз працюєте? Як думка суспільства про професію могла на вас вплинути?

Блок 2. Стереотипи та дискримінація

2.1. Чи стикаєтесь зі стереотипами в роботі? Якщо так, то якими і якою є ваша реакція?

2.2. Якими, на вашу думку, є стереотипи вашого кола спілкування про жінок у політиці?

2.3. Як ви ставитеся до таких стереотипів. Чи особисто Ви вважаєте це стереотипами?

2.4. Що для Вас є дискримінацією? Чи ви вважаєте, що є дискримінація жінок у політиці? Якщо так, як вона проявляється?

2.5. Чи стикалися Ви з проявами дискримінації щодо вас?

2.6. Розкажіть детальніше, чи справляєтеся з дискримінацією, якщо вона проявляється до вас?

2.7. Як Ви вважаєте, чи достатньо у вас свободи вибору в професійній самореалізації?

Блок 3. Мотивація

3.1. Як би ви описали ідеальну людину, яка працює в політичній сфері?

3.2. Чи відчуваєте, що можете в політиці щось змінити або удосконалити? Що саме?

3.3. Що може змусити / спонукати Вас піти повністю з політичної діяльності? (теоретично теж)

Блок 4. Ресурси

4.1. За яких умов Ви готові піти в політику/збільшити свою політичну активність?

4.1. Якими мають бути умови навколо Вас, щоб Ви мали змогу, якби хотіли, вийти на інший рівень політичної активності, наприклад з рівня району на обласний?